

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL KONUTLARINDA MAHREMİYET

Serap FAİZ BÜYÜKÇAM

Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-4263-1671>
srpfz@hotmail.com

Tülay ZORLU

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, Türkiye
zorlut@hotmail.com

ÖZ

Mahremiyet olgusu insanın temel gereksinmelerinden biri olup günlük yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanların içinde buldukları durum, gerçekleştirilen eylem türü ve ilişki içinde olunan kişilerin kimler olduğuna bağlı olarak değişen mahremiyetin; kişisel, bireysel, toplumsal ve kamusal olmak üzere dört farklı düzeyinden söz edilmektedir. Toplumsal yaşamda insan ilişkilerini düzenleyen bir mekanizma olarak mahremiyet, yaşam biçimi ve fiziksel çevrenin düzenlenmesinde etkilidir. Konutlar mahremiyetin mekansal biçimlenmesini yansıtan özel mekanlardır. Bu bağlamda konut planlamalarında mahremiyetin çeşitli düzeylerine ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Mahremiyet olgusunun Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutlarının biçimlenmesi üzerindeki etkilerini irdelemenin amaçlandığı makale kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutları ele alınmakta ve konutlar yerleşim dokuları, plan şemaları, mekân türleri ve cephe karakteristikleri bağlamında analiz edilmektedir. Makale 3 adım üzerine kurgulanmıştır. İlk adımda kavramsal alt yapı oluşturulmuştur. İkinci adımda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konut tipolojisini ve karakteristiğini yansıtacak örnekler belirlenerek literatürden bu örneklere ilişkin görsel dokümanlar temin edilmiştir. Çalışmanın son adımında ise; yerleşim karakteri, mekan çeşitliliği ve mekan sentaksı (dizilimi) ile cephe kurgusu bağlamında ele alınan geleneksel konutlarda mahremiyet olgusunun etkileri irdelenmiştir. Mekan çeşitliliği ve sentaktik analizler erişim grafikleri üzerinden yapılmıştır. Bölge konutları yerleşim karakterinde; bitişik, içe dönük ve avlulu şekilde düzenlenmiştir. Konutların plan şemaları merkezi bir avlu etrafında dizili açık, yarı açık ve kapalı mekanlardan oluşmaktadır. Konutlarda sokağa bakan cepheler sağır olup mekanlar avluya yönelmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutlarının biçimlenmesinde iklim ve topografya gibi unsurların yanı sıra sosyo-kültürel bir faktör olarak mahremiyet olgusu da etkili olmuştur. Mahremiyet olgusunun konut biçimlenmesindeki yansımalarını yerleşim dokusu ölçeğinde, mekan örgütlenmesinde, cephe karakteristiğinde, mekan çeşitliliği ve kullanımında görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Mahremiyet Olgusu, Geleneksel Konut Mimarisi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Mekan Sentaksı

PRIVACY IN TRADITIONAL HOUSES IN THE SOUTHEASTERN ANATOLIA REGION

ABSTRACT

Privacy is an essential part of human life and it is also an indispensable part of daily life. Privacy which is changes in accordance with the situation in which people are involved, the type

of action they take, and the privacy that varies depending on who is involved in the relationship; four different levels of privacy have been mentioned such as personal, individual, social and public. In social life, privacy as a mechanism to regulate human relations, it is influential in the regulation of lifestyle and physical environment. Houses are private spaces that reflect the spatial formation of privacy. In this context, there are arrangements for various levels of privacy in housing planning. In the article which has aimed at examining the effects of privacy on the formation of traditional houses in the Southeastern Anatolia, the traditional housing of the Southeastern Anatolian Region has been analyzed and the houses have been examined in terms of settlement patterns, plan schemes, location types and frontal features. The article is based on three steps. In the first step, a conceptual infrastructure has been created. In the second step, examples that reflect the traditional housing typology and character/feature of the Southeastern Anatolia Region have been identified and visual documents related to these examples have been provided in the literature. In the final step of the study; the effects of the formation of privacy in the traditional houses, which have been discussed in the context of the residential character, the space variety and the space syntax, and the frontal. The spatial diversity and the syntactic analysis has been carried out by using access graphs. The residences of the districts are in residential character; adjoining, inward-facing and courtyard-shaped. The plan layouts of the houses consist of open, semi-open and closed spaces arranged around a central courtyard. Frontal sides facing the street in the houses are blind and the rooms are facing courtyards. In the Southeast Anatolian region, the formation of traditional houses has been influenced by factors such as climate and topography as well as privacy as a socio-cultural factor. It is possible to see the reflection of privacy in the form of housing in the dimensions of the settlement texture, in the organization of the space, in the characteristics of frontal side of houses, in the space variety and usage.

Keywords: *Privacy Phenomena, Traditional Housing Architecture, the Southeastern Anatolia Region, Space Syntax*

GİRİŞ

Toplumsal yaşamda insan ilişkilerini düzenleyen bir mekanizma olarak mahremiyet; kişisel, bireysel, toplumsal ve kamusal olarak farklı düzeylerde ele alınmaktadır. İnsanın günlük yaşamında önemli bir yere sahip olan mahremiyet olgusu bireyin temel gereksinmelerinden biridir. Kültürün sosyal bileşenleri ve özellikle yaygın dini inançlar toplumların mahremiyet gereksinmesi ve bu gereksinmenin karşılanması için üretilen mekanizmaların biçimlenmesinde doğrudan etkilidir. Kültürden kültüre farklılıklar gösteren mahremiyet anlayışları yaşam biçimi ve fiziksel çevrenin biçimlenmesinde etkilidir. Özellikle konutlar aile yaşamının gerçekleştiği özel mekânlardır. Konut yaşamında, kişi ve diğerleri arasındaki ilişkilerde kişisel, aile içi samimi ilişkilerde bireysel, aile- konuk ve komşular arasındaki toplumsal ilişkilerde sosyal mahremiyet ve yabancılara karşı kamusal mahremiyet olmak üzere mahremiyetin farklı düzeylerine ilişkin düzenlemeler söz konusudur.

Mahremiyet olgusu İslamiyet’le birlikte toplumsal yaşam biçimi ve bunun bir yansıması olarak konutların biçimlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Mahremiyet olgusunun Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutlarının biçimlenmesi üzerindeki etkilerini irdelemenin amaçlandığı makale kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutları ele alınmakta ve konutlar yerleşim dokuları, plan şemaları, mekân türleri ve cephe karakteristikleri bağlamında analiz edilmektedir. İrdeleme ve analizler bölge konutlarının özelliklerini en iyi yansıtan (Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2006: 95) Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin konutları özelinde yapılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Örnekleme Oluşturan İller

YÖNTEM

Mahremiyet olgusunun geleneksel konutun biçimlenmesindeki etkilerinin analiz edildiği çalışma 3 adım üzerine kurgulanmıştır. İlk adımda kavramsal alt yapının oluşturulmasına yönelik olarak, mahremiyet kavramı ve bu kavramın konutla ilişkisi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutlarının özelliklerine ilişkin literatür taraması yapılmıştır. İkinci adımda ise, Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konut tipolojisini ve karakteristiğini yansıtacak örnekler belirlenerek literatürden bu örneklerle ilişkin görsel dokümanlar (plan, fotoğraf) temin edilmiştir. Çalışmanın son adımında ise, belirlenen örneklem üzerinde; konutların yerleşim karakteri, mekân çeşitliliği, sentaksı (dizilimi) ve cephe kurgusunda mahremiyet olgusunun etkileri irdelenmiştir. Bu bağlamda mekân çeşitliliği ve sentaksına ilişkin analizler erişim grafikleri üzerinden yapılmıştır. Bu kapsamda söz konusu illerdeki geleneksel konut karakterini en iyi yansıtan ve tüm kat planları temin edilebilen birer geleneksel konutun erişim grafikleri çizilerek terminal ve geçiş mekânları ile döngü yapılan mekanların hangileri olduğu mahremiyet ile ilişkisi kurularak analiz edilmiştir.

Mekânın sentaktik analizi, bir mekân okuma yöntemidir. Bu analizin kuramı, mekânı yaratan sosyal yapının, mekânın fiziksel kurgusundan çıkarılabileceği düşüncesine dayanmaktadır (Çil, 2006: 220). Sentaktik çalışmalar bir bütündeki mekânların bağlantıları ve konumları gibi özelliklere odaklanmaktadır. Hillier ve Hanso'un (1984) mekân sentaksı teorisine uygun olarak plan şemaları erişim grafikleri ile tanımlanmaktadır. Erişim grafikleri ile konutlardaki; mekân sayıları, bir mekândan başka mekana geçişe izin veren geçişli mekânların ve geçişe izin vermeyen terminal mekânların ve konut içine dağılımı sağlayan maksimum nokta değerli mekânlar ile konut içine alternatif yollarla erişimi sağlayan mekânların neler olduğunu tespit etmek mümkündür. Böylece plan şemalarına ilişkin; mekansal ilişkiler, işlevsel çözüm karakteri, erişim kolaylıkları ve mahremiyet derecesi gibi bilgilere ulaşılabilmektedir (Kırcı, 2010: 190).

KURAMSAL ÇERÇEVE

Mahremiyet Kavramı

Mahremiyet olgusu insanın toplumsal ilişkileri ile ilgili olup birçok farklı disiplini ilgilendirir. Bu sebeple, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, etoloji, hukuk, siyaset bilimi gibi birçok disiplinin ortak konusu olmuş bir kavramdır.

Filozoflar mahremiyeti insan varlığının gerekli bir parçası olarak görürken, psikologlar, ego geliştirme ve bakımında mahremiyetin önemini vurgular. Sosyologlar mahremiyetin insan ilişkilerini sürdürmedeki önemine odaklanırken, hukukçular ve siyaset bilimciler ise onu temel bir insan hakkı olarak görürler (Newell, 1995: 98).

Mahremiyet konusu ile ilgili çalışmalar temel olarak insanın diğer kişi / kişilerle ya da çevreyle olan etkileşimini konu almaktadır. Rapoport (1977: 289), mahremiyeti kişinin diğerleriyle olan ilişkilerini kontrol etmesi, seçeneklere sahip olması ve istenen ilişkileri gerçekleştirmesi olarak tanımlamaktadır. Aynı şekilde Westin'e (1970) göre de mahremiyet, kişinin ne zaman, kiminle iletişime geçeceğini seçme özgürlüğü ve kişisel bilgilerin kontrolünü elinde bulundurmasıdır (Aktaran: Leino-Kilpi vd., 2001: 665).

Genel olarak mahremiyet, "kişiye ya da bir gruba diğerlerinin optimum düzeyde yaklaşma koşulu" olarak tanımlanan bir mekansal davranış düzenidir (Kızıl, 1978: 85; Çakın, 1988: 21). Bir diğer tanımla mahremiyet, kişilerin "tek başlarına", "beraberce" ya da "ortaklaşa" benliklerinin ya da diğer sosyal öğelerin sınır ilişkilerinde; psikolojik, toplumsal ve fiziksel çevre mekânları içinde uyguladıkları bir çevre kontrolüdür (Pamir 1979: 93-95). Altman'a (1975: 17-20) göre ise mahremiyet, optimum düzeydeki toplumsal bir eylem biçimidir ve insanın içinde bulunduğu durum ve orada gerçekleştirdiği eylem biçimi arasındaki ilişkilere ışık tutar. Mahremiyetin derecesi ve tipi, kültürel bağlama, kişiliğe, bireysel isteklere ve davranış örüntülerine bağlı olarak belirlenir. Westin (1970) mahremiyet kavramını dört grupta ele almaktadır. Bunlar: (1) yalnızlık ya da başkalarının gözleminden uzak olmak, (2) baş başa olmak, ya da ikinci bir kişi ile beraber; fakat dış dünyadan arınmış olmak, (3) izole olmak ya da bir kalabalık içinde olup da tanınmamak, (4) mesafe koymak ya da istenmeyen müdahaleleri kontrol için takınılan psikolojik tavidir (Aktaran: Leino-Kilpi vd., 2001: 665). Schuster (1976: 245-248) ise farklı bir yaklaşımla mahremiyeti, yaşam tarzı mahremiyeti, kişilik mahremiyeti ve etkinlik mahremiyeti olarak üç grupta inceler. Yaşam tarzı mahremiyeti bireyin günlük yaşamı içerisinde yapmış olduğu tercihler bağlamındaki özgürlüklerini koruduğu mahremiyettir. Kişilik mahremiyeti ise özerk ve içsel mahremiyetini belirtmektedir. Geçici değildir. Etkinlik mahremiyeti de bazı aktiviteler için ihtiyaç duyulan mahremiyettir.

Leino-Kilpi vd., 2001 "Privacy: a Review of the Literature" isimli çalışmalarında mahremiyet kavramını fiziksel, psikolojik, sosyal ve bilgilendirme mahremiyeti olarak dört farklı başlıkta ele almıştır. Fiziksel mahremiyet fiziksel olarak erişilebilirlik ile ilgili olup, kişisel alan ve bölge savunusu kavramlarını/davranışlarını içerir. Psikolojik mahremiyet, insanların bilişsel ve duyuşsal olarak girdi-çıkıtları kontrol etme ve özel bilgilerini ortaya koyma haklarını ilgilendirir. Sosyal mahremiyet, bireyin toplumsal ilişkilerini kontrol etme gayretidir. Kültürel özelliklerle doğrudan ilişkili olduğu gibi, bu ilişkideki tarafların kim olduğu, etkinliğin türü ve süresi gibi faktörlere bağlı olarak değişir. Bilgi mahremiyeti ise kişilere yönelik özel bilgilerin paylaşımı ile ilgili olup, bireyin kendisi ile ilgili herhangi bir bilgiyi başka bir kişiyle nasıl, ne zaman ve hangi ölçüde paylaşacağına ilişkin denetime sahip olmasıdır (Leino-Kilpi vd., 2001: 664-666).

İnsanın günlük yaşamında önemli bir yere sahip olan mahremiyet olgusu insanın psiko-sosyal gereksinmelerinden ve temel haklarından biridir. Yüksel (2003: 197-209), mahremiyet hakkını, kişilerin kamu yaşamına katılıp katılmama veya hangi düzeyde katılacakları konusunda karar verme yetkisine sahip olmaları olarak tanımlar.

Mahremiyet kavramı algısal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere üç yönlü psiko-sosyal bir olgudur (Çakın, 1988: 21; Gür, 1996: 95-98). İnsanların içinde buldukları durum ve eylem ilişkisine algısal, bilişsel ve davranışsal olarak yön veren faktörlerden biri olan mahremiyetin objektif ölçüleri işitsel görsel ve kokusal olmak üzere üç grupta toplanabilir. İşitsel mahremiyet arka plan gürültüsü ve komşu hacimler arasındaki ses geçişimi olarak belirlenebilir. Görsel mahremiyet ise, bazı mekânları ya da eylem alanlarının diğer mekân ya da eylem alanları tarafından görülmemesidir. Kültürden kültüre farklılıklar gösteren görsel, kokusal, işitsel gibi algısal mahremiyet anlayışları tüm kültürlerde toplumsal ve sosyal insan ilişkilerini düzenleyen

en önemli koşullardan biridir. Deneyimsel ilişkiler çerçevesinde insan temaslarını düzenleme mekanizması olarak mahremiyet; birey-birey, birey-grup veya grup-grup arasında şekillenebilmektedir (Altman, 1975: 275; Ünlü, 1998: 54-61).

Turgut'a (1990: 28-31) göre mahremiyet, tek yönlü bir "Mahremiyet-Girilmezlik" süreci değil, toplumsal gelenekler tarafından etkilenen, insanların birbirleriyle ilişkide olma ya da olmama isteğine göre değişen bir kontrol sürecidir. Bu kontrol süreci kişiler arasındaki farklı uzaklıklardan oluşan sosyal ilişkiler düzeyine göre incelendiğinde mahremiyetin kişisel, bireysel, toplumsal ve kamusal olmak üzere dört farklı düzeyinden söz edilmektedir: (1) kişisel mahremiyet (kişi ve diğerleri arasındaki ilişkilerde), (2) bireysel mahremiyet (aile içi samimi ilişkilerde), (3) sosyal mahremiyet (aile- konuk, aile-komşu, iş arkadaşları arasındaki toplumsal ve sosyal ilişkilerde), (4) kamusal mahremiyet (yabancılar arasındaki geçici beraberliklerde) ortaya çıkar (Hall, 1966: 7-14; Kızıl, 1978: 85-89; Çakın, 1988: 21-22; Gür, 1996: 95).

Kişi kurduğu ve kurmak zorunda kaldığı ilişkilerde denetimi kaybedip gereğinden fazla insanla etkileşime maruz kalırsa, kendini " kalabalık" bir ortamda ve baskı altında hissedebilir. Tam tersi bir durumda da yani kişinin kurduğu ilişki derecesi zihinsel kurgusundakinden az ise o zaman da "soyutlanmış" hisseder. İnsanın zihinsel kurgusunda her ortam ve onun doğurduğu ilişki biçimleri için farklı bir "ideal mahremiyet" tanımı vardır (Gür, 1996: 95).

Mahremiyet kültürel bir olgudur. Düzenlenme şekli ve mekanizmaları kültürden kültüre değişir. Yaygın dini inançlar ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda yaşam biçimi ve fiziksel çevrenin biçimlenmesinde etkilidir. Konutlar özel mekânlar olarak tüm kültürlerde mahremiyet ihtiyacının en üst düzeyde hissedildiği mekanlardır. Bu bağlamda tüm toplumlarda olduğu gibi Geleneksel Türk Evinin biçimlenmesinde de mahremiyet olgusu önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Geleneksel Konut Mimarisi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Torosların güneyinden Suriye sınırına kadar uzanmaktadır. Ova ve platolarla kaplı bölgenin yeryüzü şekilleri sadedir. Karacadağ sönmüş volkan ile Mardin Mazıdağı yöresi bölgenin en engebeli alanlarını oluşturmaktadır. Karasal ve Akdeniz iklimi etkisi altındaki bölgede uzun süren yazlar sıcak ve kurak, kışlar yağışlı ve soğuk geçer. Bölgede yaygın bitki örtüsü bozkırdır (Aru, 1998: 113). Bölgenin geçim kaynağı ise, buğday üretimine dayalı tarım ve küçükbaş hayvancılıktır. Yerleşim kültürü Sümerler, Akadlar, Babiller, Asurlular, Elamlılar gibi Mezopotamya uygarlıklarına dayanan bölgede yüzyıllar boyunca farklı dil, din ve etnik grup bir arada yaşamıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Eldem'in Türk Evini bölgelere göre ayırmış olduğu sınıflamadaki yedi bölgeden biridir (Eldem, 1984: 28-29). Bölgedeki konut mimarisi, Güneydoğu Anadolu'nun Kuzey Suriye ile ortak kültüründen etkilenmiştir (Kuban, 1982: 195-209). Bölgedeki geleneksel konutların biçimlenmesinde iklim, topografya, malzeme gibi coğrafi farklılıklarla birlikte dini inanç, toplumsal yapı gibi unsurlar da etkili olmuştur.

Bölgede konut dokusu organik bir gelişim göstermiş olup, konut yerleşmelerinde meydan, sokak, avlu ve konut dizgilerinden oluşan bir hiyerarşi mevcuttur. Bölgede gölgeli dar sokaklar; sağır konut ve bahçe duvarları ile sokaklar üzerinde köprü oluşturan kabaltılar ile sağlanmıştır (Aru, 1998: 113; Alioğlu, 2000: 33-38).

Bölgede, Mezopotamya geleneği ve İslam kültürünün etkisiyle, sokaktan tamamen bağımsız, alt katı sağır, içe dönük, yüksek avlu duvarlı, düz damlı ve eyvanlı konut tipleri hakimdir (Erdoğan, 1996: 423-464; Alioğlu, 2000: 86-102, Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2006: 94-95; Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 446). Bölge konutları genellikle bodrum üzerine tek katlı ya da iki katlı olup avlu ve avluyu saran bina kütlelerinden oluşmaktadır (Alioğlu 2000: 58-63; Aras vd. 2003: 781; Subaşı Direk 2006: 106-108). Bölge konutlarında haremlik selamlık ayrımı oldukça belirgindir. Sokaktan ayrı girişleri ve ayrı avluları olan bu bölümler arasında ilişki geçitler ile sağlanmaktadır (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1979: 39, Aras vd., 2003: 781; Dalkılıç ve Aksulu, 2004: 315-317; Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 422).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde anıtsal özelliklere sahip yığma yapım tekniğinde taş mimari geleneği görülmektedir. Konutların ana yapım malzemesi ise bölgeden temin edilerek işlenen bazalt veya kalker taşıdır (Alioğlu, 2000: 102-107; Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 456; Güzel 2013: 571-574).

Diyarbakır Geleneksel Konutu

Diyarbakır kenti, düz arazide geniş bir alana kurulmuş ve etrafı surlarla çevrilmiştir (Aru, 1998: 124, Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 418). Yoğun ve sıkışık yapıdaki kent merkezinde konutlar düzensiz bir geometri içinde organik gelişim göstermiştir (Özyılmaz, 2007: 77). Geleneksel Diyarbakır evi avlulu plan tipolojisine sahiptir. Bazı konutlar harem-selamlık bölümlerinden oluşmuştur. Geleneksel Diyarbakır evlerinde, avlu, oda, dam, gezemek, balkon, eyvan, aralık, serdap¹, ahır, kiler, mutfak, banyo ve tuvalet gibi mekanlar bulunmaktadır. Konutların zemin katında, avlu ve servis mekanlarının yanı sıra eyvanlar ve çok amaçlı odalar yer almaktadır. Üst katlarda; eyvan ve odalar, bodrum katında ise, kiler ve depo gibi servis mekanları bulunmaktadır. Bu mekanlar yazlık, kışlık bazen baharlık olarak farklı zamanlarda kullanılmaktadır. Konutların sokağa bakan cepheleri sağır olup oldukça sadedir. Avluya bakan cepheleri ise, süsleme açısından oldukça zengindir. Diyarbakır geleneksel konutlarının ana yapım malzemesi bazalt taşıdır. Ayrıca ahşap, toprak ve kerpiç gibi malzemeler de kullanılmaktadır. (Erdoğan, 1996: 448-459; Bekleyen ve Dalkılıç, 2011: 908-910; Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 421-424; Subaşı Direk, 2006: 106-108).

Şanlıurfa Geleneksel Konutu

Şanlıurfa kenti eğimli olmayan düz bir arazi üzerine kurulmuştur. Konutlar iç içe girmiş organik bir gelişim göstermektedir. Avlu etrafında dizili mekanlardan oluşan Şanlıurfa geleneksel konutunun planlanmasında haremlik-selamlık ayrımı esas alınmıştır. Oda ve eyvanların yer aldığı zemin kat genellikle avlu kotundan yüksekte olup, alt kısmında kiler (zerzembe) odalarının yer aldığı bodrum katları bulunmaktadır (Güzel, 2013: 581-583; Zorlu ve Keskin, 2017: 76-85). Üst katlarda ise başoda ve odalar yer alır. Bu katta eyvan ve iki yanında birer odanın yer aldığı simetrik plan anlayışı hakimdir. Geleneksel Şanlıurfa konutlarında genellikle avlu (nahit hayat), oda, gezemek, eyvan, mutfak (tandırılık), ahır (develik), kiler, banyo/hamam, dam ve tuvalet gibi mekanlar yer alır. Bu konutlarda kuzeye bakan yazlık ve güneye bakan kışlık bölümler mevcuttur. Konutların sokağa bakan cepheleri dışarıya kapalıdır. Bu cephelerdeki tek açıklık, kemerli giriş kapıları ve kapıların üstünde yer alan küçük pencerelerdir. Avluya bakan cepheler ise biçim ve süsleme açısından oldukça hareketlidir. Yığma yapım tekniğinde inşa edilen konutların ana yapım malzemesi kalker taşıdır (Akkoyunlu, 1989: 113-120; Erdoğan, 1996: 423-440; Aras vd., 2003: 781; Güzel, 2013: 574-585).

¹Serdap, bodrum katında ya da avlu kotundan bir kaç basamak aşağıda yer alan ve suyun serinletici etkisinden faydalanmak için içinde küçük süs havuzu bulunan kapalı mekan, soğukluk (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 432).

Mardin Geleneksel Konutu

Mardin kenti, güneye bakan eğimli bir yamaç üzerine kurulmuştur. Kentin fiziksel yapısının oluşmasında arazi verilerinin etkisi büyüktür (Aru, 1998: 129-130). Mardin geleneksel konutu eğimli araziye değerlendiren bir anlayışla biçimlenmiştir. Bu konutlarda modüler bir sistemin varlığından söz etmek mümkündür. Teraslamalarla katlara yayılan Mardin geleneksel konutunun tamamı tek yapım sürecinde bitmemiş, ilk inşa edilen bölümler giriş katları olurken öteki katlar süreç içinde gerektiği kadar yapılan ilavelerle şekillenmiştir. Geleneksel Mardin evlerinde genellikle; avlu, oda, dam, teras, eyvan, revak, köşk², mutfak, ahır, depo, kiler, kahve ocağı³, zaradiye⁴, mahzen, tuvalet ve banyo/gusülhane⁵ gibi mekanlar bulunmaktadır (Alioğlu, 2000: 90-100, Dalkılıç ve Aksulu, 2004: 318-322). Avluya bağlı olarak biçimlenen giriş katlarında genellikle mutfak, banyo, ahır, depo gibi servis mekanları; üst katlarda ise; oda, günlük işlerin bir kısmının yapıldığı işlik⁶, balkon, mahzen, kiler, tuvalet ve bazen küçük mutfak mekanları yer almaktadır (Erdoğan, 1996: 460-464; Alioğlu, 2000: 61-66; Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2006: 94-106). Konutların sokak cephelerinin sadeliğine karşın avluya bakan manzaraya hakim güney cepheleri süslemeler açısından oldukça zengindir. Kare ya da kareye yakın modüler biçimde yığma yapım ile iskelet yapım tekniğinde inşa edilen Mardin geleneksel konutlarının ana yapım malzemesi sarı kalker taşıdır. Kolay işlenen kalker taşı nedeniyle genellikle üst örtüsü tonoz olan konutların çatısı ise düz damdır (Alioğlu, 2000: 102; Dalkılıç ve Aksulu, 2004: 318-321).

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Yerleşim Karakteri

Konut alanlarının yerleşim karakterini etkileyen temel unsurlar kentlerin topografik, iklimsel ve kültürel özellikleridir. Düz bir topografyaya sahip Diyarbakır ve Şanlıurfa'da konutlar, organik biçimli dar sokaklar üzerinde, komşu hacimlerle bitişik ve içe dönük bir düzendedir. Konutlara ulaşım genellikle aynı sokak üzerinde yer alan ve avluya açılan girişler veya farklı sokaklarda bulunan girişler ile sağlanmaktadır.

Eğimli bir arazi üzerinde yer alan Mardin kentinde ise konutlar; arazi yapısı ve parsel derinliğine bağlı olarak teraslamalar şeklinde, dar sokaklar üzerinde, çok katlı, homojen, son derece sıkışık ve geometrik düzen göstermeyen bir yerleşim dokusuna sahiptir. Bu yerleşim karakterinde; her kat aynı düzlemde yer alan sokakla doğrudan ilişki kurmakta ve bazı konutlarda komşu hacimler arasındaki ulaşım birbirinin damından geçilerek yapılmaktadır (Şekil 2).

² Nadir rastlanan köşk, bazen bir kenarı, bazen de iki kenarı ile kapalı mekanlara bitişiktir ve giriş sağlar. Terasa veya avluya bakan, yarı açık mekanlardır (Özbek, 2004: 47).

³ Kahve ocağı, başodanın bitişinde yer alan ve misafirlere ikram hazırlığının yapıldığı hacimdir (Alioğlu, 2000: 69).

⁴ Eyvanların üst kısmının ahşapla kapatılmasıyla kışlık erzakların depolanması ve korunması için oluşturulan bir ambar (Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2006: 93-111).

⁵ Mardin evinde yaygın kullanılmamış bir hacimdir (Alioğlu, 2000: 69).

⁶ Mardin geleneksel konutlarında, odanın bir parçası konumunda olan ve yan odaya tekabül eden işlik, günlük işlerin yapılmasında kullanılan bir hizmet mekanıdır (Alioğlu, 2000: 65).

Diyarbakır (Bekleyen ve Dalkılıç., Şanlıurfa (Çelik, 2016: 15)
2011: 919)

Mardin (Aydın, 2009: 71)

Şekil 2: Araziye Yerleşim

2. Mekan Çeşitliliği ve Dizilimi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi konutlarında, kamusal alandan özel alana geçiş hiyerarşisinde, açık mekanlardan kapalı mekanlara doğru bir dizilim mevcuttur. Bu çalışmada; açık, yarı açık ve kapalı mekanlar; mekan çeşitliliği ve mekan sentaksı (dizilimi) bağlamında, hem işlevsel özellikleri hem de mahremiyet sağlama düzeyinde ele alınmıştır.

Açık Mekanlar

Bölge konutlarındaki açık mekanlar avlu, teras, dam ve gezem(n)ektir. Bölge konutlarının hemen hepsinde görülen avlu; evin merkezi ve çevresindeki mekanların bağlantısını sağlayan, üstü açık, zemini ise sıkıştırılmış toprak veya doğal taş olan bir alandır. Günlük yaşamın iş ve üretim merkezi olan avlu, oturma, bulaşık ve çamaşır yıkama, yemek hazırlama, uyuma gibi eylemlerin yapıldığı çok amaçlı bir mekandır. Konutun büyüklüğüne göre avluda havuz, kuyu, su kanalları, tandır ve ocak gibi donatılar bulunmaktadır. Avlu çevresinin yüksek sağır duvarlar ve çeşitli mekanlar ile çevrili olması ve sokaktan avlunun içinin görülmesini önleyen tampon bölgelerin oluşturulması görsel mahremiyeti sağlamak amacıyla geliştirilmiş mekanizmalardır. Bölge konutlarında mahremiyet, sokaktan avluya giriş ile başlamaktadır. Konutu sokaktan koparan yüksek avlu duvarları ile sokak-konut arası mahremiyet sağlanmaktadır. Bazı konutlarda avlu; haremlik-selamlık olarak ikiye ayrılmıştır. Bu avlular sokaktan ayrı girişleri olacak şekilde katı sınırlarla birbirlerinden yalıtılmıştır.

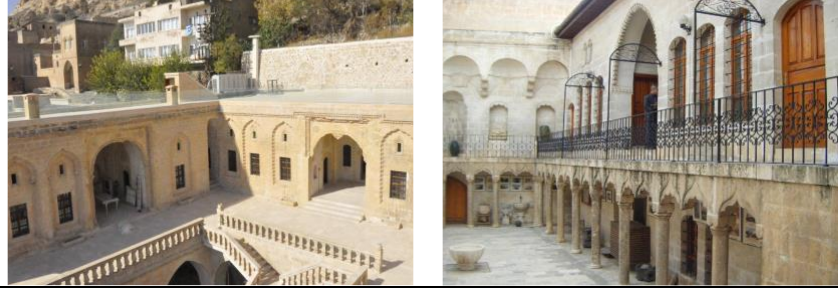
Bölge konutlarında sıklıkla karşılaşılan bir diğer açık mekan ise terastır. Üst katlarda giriş katındaki avlunun yerini teraslar almıştır. Üst katların açık mekanı olan terasa genellikle avluda yer alan merdiven ile ulaşılmaktadır. Teras da avlu gibi oturma, yemek hazırlama ve yeme, bulaşık ve çamaşır yıkama ve yatma gibi birçok işleve hizmet etmektedir. Evin üst örtüsünü oluşturan dam, avlu ve terasta olduğu gibi kışlık yiyeceklerin hazırlanması, gündüzleri yemek yeme ve oturma, yazın uyuma gibi işlevleri karşılar. Teras ve dam görsel mahremiyeti zayıf olan mekanlardır. Mardin konutunda yaygın kullanıma sahip bu mekanlarda görsel mahremiyet düzeyi yapı derinliği fazla tutularak geniş terasların yapılması ile artırılmıştır. Üst katların avluya bakan kısımlarında yer alan gezem(n)ekler dış sofa niteliğinde olup mekanlar arası bağlantıyı sağlayan balkon biçimindeki açık çıkmalardır. (Şekil 3).

Avlu (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 427)

Dam (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 430)

Teras (Güneç, 2014: 60)

Gezem(n)ek (Güzel, 2013: 569-590)

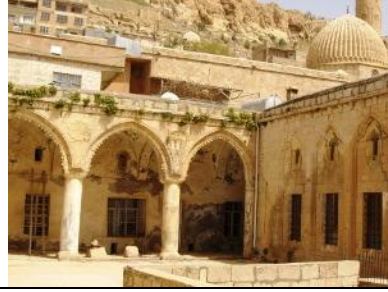
Şekil 3: Geleneksel konutlarda Açık Mekanlardan Örnekler

Yarı Açık Mekanlar

Bölge konutlarındaki yarı açık mekanlar eyvan, aralık, revak, balkondur. Üç tarafı kapalı, avluya bakan tarafı açık, yazlık mekan olan eyvanlar zemin katta avluda veya birinci katta odalar arasında konumlanabilmektedir. Eyvanlar, oturma, yemek yeme gibi eylemlerin gerçekleştiği çok amaçlı mekanlardır. Revaklar ise, zemin katta veya üst katlarda yer alan, üç tarafı ve üstü kapalı, önü bir veya daha fazla sütunla bölünmüş mekanlardır. Bölge konutlarında sık görülmeyen balkonlar avluya yönlendirilmiş küçük boyutlu mekanlardır. Aralık ise genellikle sokak-avluya arasında bazı konutlarda ise avlu-oda arasında yer alarak açık, yarı açık ve kapalı mekanlar arası ilişkileri düzenleyerek mahremiyet eşliğini artıran geçiş mekanlarıdır. Eyvan, revak ve balkonlar avluya yönlendirilerek mahremiyet sağlanmaya çalışılmıştır. Avlu-eyvan-oda diziliminde eyvanlar, odanın içinin görülmesini engelleyerek görsel; odalar arası ses geçişini engelleyerek işitsel mahremiyeti sağlayan tampon mekanlar niteliğindedir. Revaklar ise, açık mekandan kapalı mekana geçişte yer alarak mekan derinliğini artıran böylece görsel mahremiyet sağlayan mekanlardır. (Şekil 4).

Eyvan (Çelik, 2016: 23)

Revak (Karagülle, 2009: 120)

Balkon (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011: 431)

Aralık (Bekleyen ve Dalkılıç, 2011: 908-922)

Şekil 4: Geleneksel konutlarda Yarı Açık Mekanlardan Örnekler

Kapalı Mekanlar

Bölge konutlarındaki kapalı mekanlar oda, mutfak, kiler, mahzen, depo, ahır, banyo ve tuvalettir. Geleneksel Türk Konutu'nun en önemli unsurlarından biri odalardır. Odalar çekirdek ailenin yaşamını sürdürebileceği tüm iç donanıma sahip kapalı mekanlardır. Oturma, yemek yeme, yatma, banyo yapma, misafir ağırlama ve yemek pişirme/ısıtma gibi işlevlerin

gerçekleşmesine olanak sağlayıcı odalar; mekan organizasyonu ve donatıları ile tek başına bir ev olma özelliğindedir. Aile reisinin kullandığı başodada genellikle hizmet alanı ve kullanım alanı bir kot farkı ile ayrılmıştır. Odaya girilen ilk bölüm hizmet alanını oluşturmaktadır. Bölge konutlarının bir çoğunda ayrı bir hacim olarak yer almayan banyo mekanına yönelik işlevler, odaların bu bölümünde yapılmaktadır. Odaların hizmet alanını oluşturan bu bölümde bazı evlerde pis su gideri ve duvarlarında banyo malzemelerinin konulması için nişler; yaşama bölümünde ise ocak, yükler ve sedirler gibi günlük yaşamın ihtiyacına yönelik düzenlemeler mevcuttur. Bir çekirdek ailenin bütün ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik düşünülen odalara çoğunlukla avludan sonra ulaşılan eyvan veya aralıktan girilmesi, kademeli geçiş sağlayarak mahremiyeti artırmaktadır. Bu durumda odalar, mekan dizgeleri hiyerarşisinde mahremiyetin en yüksek algılandığı mekanlar olmuştur. Ancak odaların genellikle tek hacimden oluşması aile içi mahremiyetin sağlanmasında bir takım güçlükler doğurmuştur. Odalardaki mahremiyet zengin ailelerin evlerinde ön ve arka hacimlerden oluşan birden fazla mekanla sağlanmaya çalışılmıştır. Oda içinde yer alan hizmet alanı ile yaşama alanının kot ile birbirinden ayrılması ise mahremiyeti sağlamak amaçlı yapılmış bir diğer planlama kararıdır.

Mutfak genellikle konutların zemin katlarında yer almıştır. İçinde ocağı bulunan ve yemek pişirme-ısıtma-hazırlama eylemlerinin gerçekleştiği mutfak, avlu ile ilişkili ancak kokusal mahremiyet sağlamak amacı ile eyvandan uzakta konumlandırılmıştır. Kiler, mahzen ve depo gibi mekanlar ise çeşitli erzak, tarım ürünleri vb. saklandığı mekanlardır. Bu mekanlar içlerinde yer alan ürünlerin bozulmasını engellemek amaçlı bazen bir kısmı toprağa gömülü olarak genellikle bodrum katta yer alırlar. Ahırlar, çoğu kez sokaktan ayrı girişleri olup büyük ve zengin ailelerin evlerinde ve ağırlıklı olarak selamlık bölümünde bulunmaktadır. Ahırlar kokusal ve işitsel mahremiyeti sağlayabilmek için, eyvan, revak, mutfak ve oda gibi yaşama mekanlarından yalıtılmıştır. Banyo, bölge konutlarında yaygın kullanımı olmayan bir hacimdir. Yıkama eylemi daha çok odalarda yer alan dolap içlerinde bulunan yıkama bölümlerinde, dolap içine gizlenmiş yıkama yerinin olmadığı konutlarda ise odanın girişinde yer alan hizmet alanında veya mutfakta yapılmıştır. Yıkama eylemi daha çok mahalle hamamlarında yapılan bir eylem olmuştur. Tuvalet, zemin katta, sokağa yakın avlu duvarının bir kenarında, merdiven altlarında, birinci katta ise merdiven başlarında sokağa çıkma yapacak şekilde düzenlenmiştir. Kokusal mahremiyeti sağlamak amacıyla tuvalet yaşama ve diğer servis birimlerinden uzakta, avlunun bir köşesinde konumlandırılmıştır (Şekil 5).

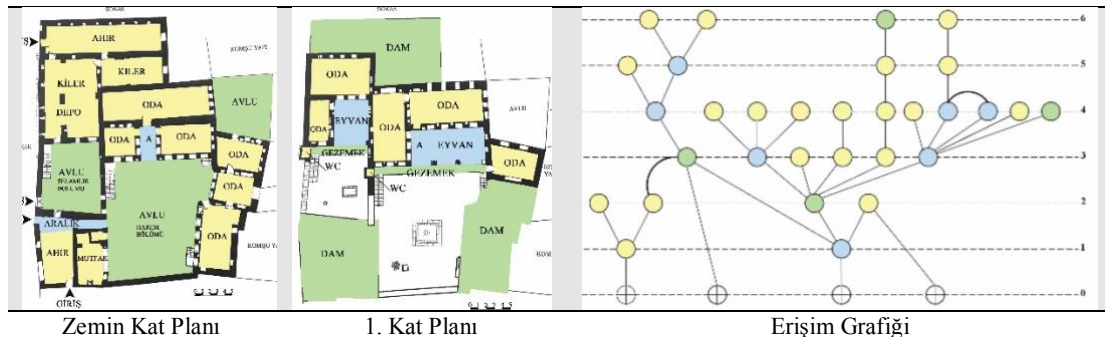
Açık, yarı açık ve kapalı mekanları oluşturan hacimler tekil olarak göz önüne alındığında; açık mekanlardan avlu, yarı açık mekanlardan eyvan, kapalı mekanlardan ise oda, mutfak, kiler, depo, ahır ve tuvalet Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa geleneksel konutlarında ortak mekanlardır. Açık mekan olan gezem(n)eklere Mardin konutunda rastlanmazken; arazi yapısına bağlı olarak oluşturulan dam ve teras gibi mekanlar dikkat çekmektedir. Yarı açık mekan olan revak Mardin konutunda, aralık ise Diyarbakır ve Şanlıurfa konutlarında görülmektedir. Kahve ocağı ve mahzen Mardin’de, serdap ise Diyarbakır konutunda bulunan kapalı mekanlardır. Mardin konutu en fazla mekan çeşidine sahipken; Şanlıurfa konutu en az mekan çeşidine sahiptir (Tablo, 1).

	Açık Mekanlar				Yarı Açık Mekanlar					Kapalı Mekanlar							
	avlu	dam	gezem(n)ek	teraz	eyvan	aralık	balkon	revak	köşk	oda	mutfak	kiler/depo	ahır	tuvalet	banyo	serdap	mahzen
DIYARBAKIR	●	●	●		●	●	●			●	●	●	●	●	●		
ŞANLIURFA	●	●	●		●	●				●	●	●	●	●			
MARDİN	●	●		●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		●	●

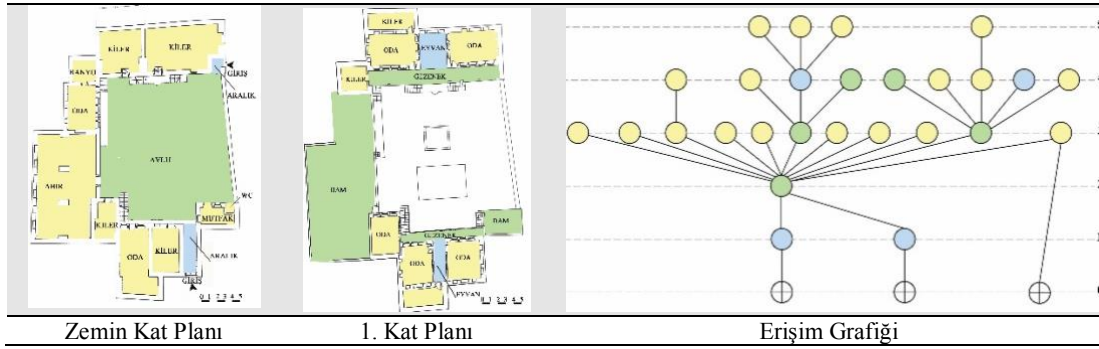
Tablo 1: Geleneksel Konutlarda Mekan Çeşitliliği

Mekan Dizilimi

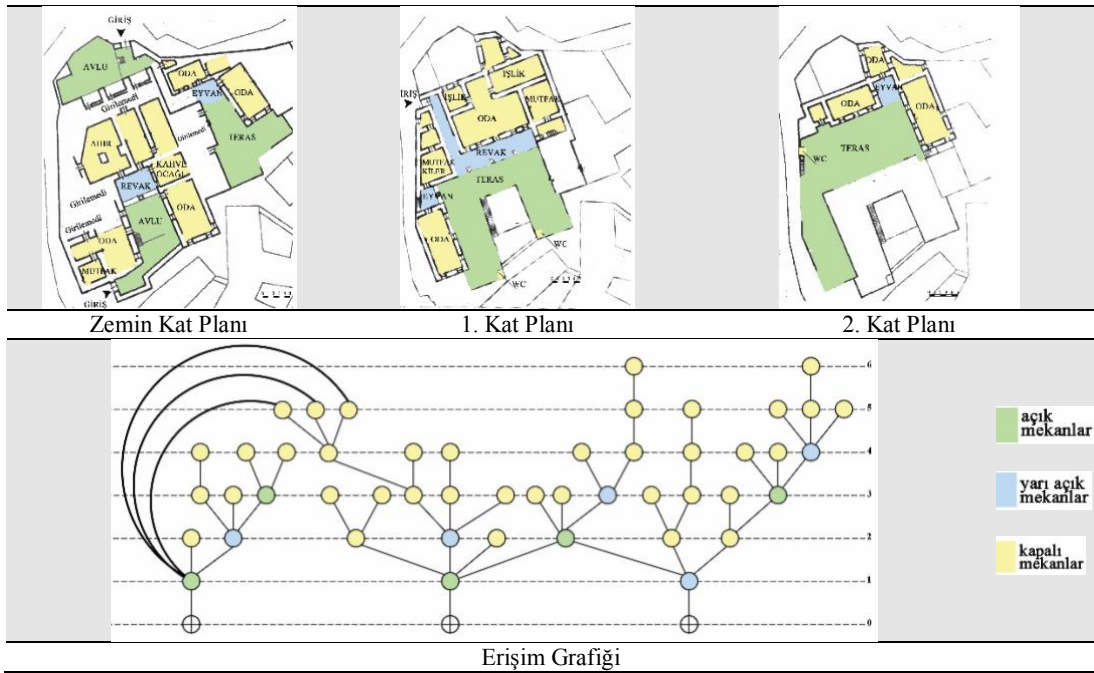
Bölge konutlarında mekan sentaksı incelendiğinde; Diyarbakır ve Şanlıurfa konutuna girişin yarı açık mekanlardan açık ve kapalı mekanlara doğru; Mardin konutunda ise açık mekanlardan yarı açık veya kapalı mekanlara doğru kademeli bir şekilde sağlandığı görülmektedir. Bölge konutlarında ahır ve depo gibi mekanlara giriş ise genellikle avludan bağımsız olarak sokaktan yapılmakta ve bu bölgelerden de konutun diğer bölümlerine ulaşım sağlanmaktadır. Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin geleneksel konutlarının erişim grafikleri incelendiğinde mekansal dizilimde kapalı mekanların en derin ve terminal mekanlar olduğu görülmüştür. İçinden geçişe izin vermeyen ve ulaşımı en zor olan bu mekanların konutun en mahrem mekanları olduğu söylenebilir. Açık ve yarı açık mekanların ise maksimum nokta değeri en yüksek mekanlar dolayısıyla geçiş mekanları olduğu görülmüştür. Bir çok mekanla doğrudan ilişkili olan açık ve yarı açık mekanlar ise kapalı mekanlara oranla daha az mahrem mekanlardır. Bu konutlarda döngü ise yarı açık mekanlar ya da kapalı-açık mekanlar arasında sağlanmıştır (Şekil 6, Şekil 7, Şekil 8).

Şekil 6: Diyarbakır Konutunun Plan Şeması ve Mekan Sentaksı

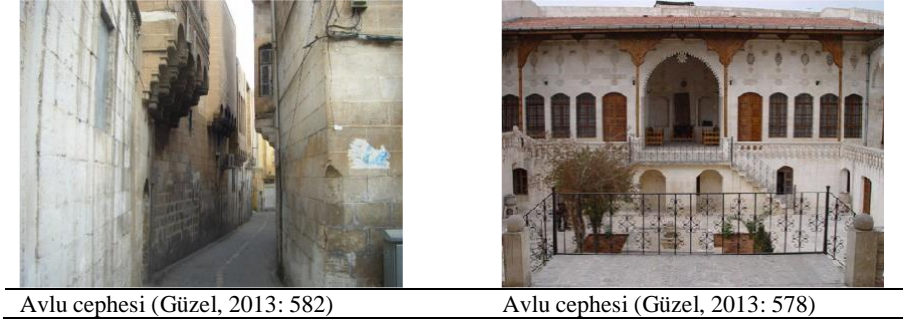
Şekil 7: Şanlıurfa Konutunun Plan Şeması ve Mekan Sentaksı

Şekil 8: Mardin Konutunun Plan Şeması ve Mekan Sentaksı

3. Cephe Kurgusu

Güneydoğu Anadolu bölgesi geleneksel konutlarında cephe; sokağa bakan cephe ve avluya bakan cephe olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bu durum Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin geleneksel konutları için ortak bir özellik olarak değerlendirilebilir. Bu konutların sokak cepheleri, avluya bakan iç cepheye göre oldukça sadedir. Büyük bir kısmı sağır yüzeylerden oluşan bu cephelerde zemin kat seviyesinde, saçaklı basit bir giriş kapısı, küçük tepe pencereleri ve ahır kapısı yer alırken; üst katta ise küçük boyutlarda ve başka bir konutun yaşama alanını görmeyecek yönde oda pencereleri ve bazen cumba yer almaktadır. Avluya bakan cephede ise sokak cephesinin aksine, değişik form ve boyutlarda pencereler, kapılar, eyvan ve revakların kemer boşlukları bulunmaktadır. Birinci katta dışa çıkma yapan odaların pencereleri, karşı komşuyu rahatsız etmemek, sokağı tam olarak görmek ve sokaktaki esintiden yararlanmak amacıyla cumbaların dar yanlarına yerleştirilmiştir. Küçük tepe pencereli sağır zemin kat cepheleri dışa kapalı mekan organizasyonunu desteklemiş böylece görsel mahremiyet sağlanmaya çalışılmıştır. (Şekil 9).

Avlu cephesi (Güzel, 2013: 582)

Avlu cephesi (Güzel, 2013: 578)

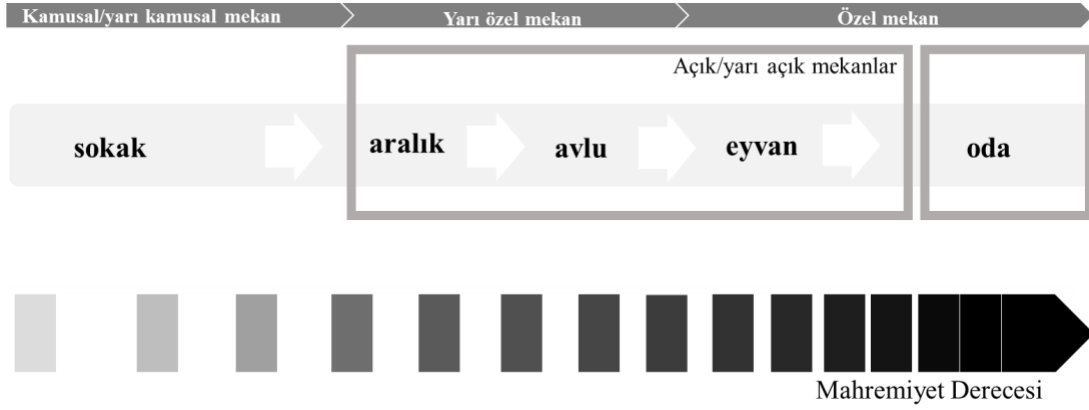
Şekil 9: Geleneksel Konutlarda Cephe Kurgusu

SONUÇLAR

Kültürün sosyal bir bileşeni olan mahremiyet; toplumsal ilişkiler, insan çevre ilişkileri gibi yaşam biçimi ve fiziksel çevrenin düzenlenmesinde etkili bir unsurdur. Mahremiyet anlayışı kültür, dini inanış, bireysel istek vb. bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Konutlar mahremiyetin mekansal biçimlenmesini yansıtan özel mekanlardır. Konutların biçimlenmesinde; bireysel, kişisel, sosyal ve kamusal mahremiyet sağlamaya ilişkin çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutlarının biçimlenmesinde iklim ve topografya gibi unsurların yanı sıra sosyo-kültürel bir faktör olarak mahremiyet olgusu da etkili olmuştur. Mahremiyet olgusunun konut biçimlenmesindeki yansımalarını yerleşim dokusu ölçeğinde, mekan örgütlenmesinde, cephe karakteristiğinde, mekan çeşitliliği ve kullanımında görmek mümkündür.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutları, yerleşim karakterinde; iklimden kaynaklı dar sokaklar üzerinde; sık, bitişik bir dokuda, yüksek sağır bahçe ve zemin kat duvarları ile dış yaşamdan koparılmıştır. Yerleşim düzeninde konutun içe dönük yönelişi ile görsel ve kamusal mahremiyet sağlanmaya çalışılmıştır. Cephe kurgusundaki dışa kapalılık, sokak- konut ve komşu parsel-konut arasındaki kamusal mahremiyeti sağlamak amaçlıdır. Cumbaların ön yüzlerine pencere yerleştirilmemesi, sokağın diğer yanında konumlanmış konutlar arasında sosyal mahremiyeti sağlamak amaçlı oluşturulmuş mekanizmalardır. Plan şemasında kadın ve erkek için kesin ayrımların yaratıldığı harem selamlık ayrımlarına bağlı olarak konuta ayrı girişler kurgulanmıştır. Bu durum sosyal mahremiyeti sağlamaya yönelik alınmış tedbirdir. Topografyaya bağlı olarak düzenlenmiş yerleşim karakterinde; komşu konutlara birbirinin damlarından geçilerek gidilebilen Mardin geleneksel konutlarında kamusal mahremiyetin yeterli derecede sağlanamadığı görülmüştür.

Mekan örgütlenmesindeki en karakteristik özellik harem ve selamlığın kesin sınırlarla ayrılmış olmasıdır. Bu ayrım plan şemalarına farklı giriş ve avluların oluşturulması şeklinde yansıtılmıştır. Böylece sosyal mahremiyet sağlanmaya çalışılmıştır. Bölge konutlarında mekan hiyerarşisinde, sokak-aralık-avlu ilişkisi ile başlayan mahremiyet tedbirleri avlu-eyvan-oda ekseninde devam etmiştir. Aralık görsel, işitsel ve sosyal mahremiyeti sağlamak amaçlı oluşturulmuş tampon mekandır. Eyvanlar ise hem kadının günlük yaşamının bir kısmını geçirdiği hem de açık ve kapalı mekanlar arasında görsel mahremiyet sağlayan tampon mekandır. Avlular, kadının günlük zamanını geçirdiği mekanlar olarak mahrem ve içe dönük özelliktedirler. Avluya aralık gibi tampon bir mekandan geçilerek girilmesi, sağır ve yüksek bahçe duvarları ile çevrelenmiş olması görsel ve kamusal mahremiyet sağlamaya yönelik çözümlerdir. Mahremiyet, konutun en mahrem yeri olan odanın boyutsal ve biçimsel şekillenmesinde etkili olmuştur. Odalarda hizmet alanı ve kullanım alanının kot farkı ile ayrılması kişisel ve bireysel mahremiyeti sağlamak amaçlı alınmış tedbirlerdir (Şekil 10).

Şekil 10. Mekan Hiyerarşisinde Mahremiyet

Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutlarında, konutun birçok noktasına alternatif yollardan ulaşılabilmesi ve bir mekandan hareketle, hareketin başladığı noktaya tekrar dönülmesini sağlayan döngü mekanlarının olması mahremiyetin sağlanması açısından olumsuzdur. Bu konutlarda; erişim grafiğinde dallanmanın son bulduğu artık içinden başka bir mekana ulaşılabilen terminal mekanlar ve ulaşımı en zor olan en derin mekanlar kapalı mekanlardır. Kapalı mekanların kademeli olarak konutun en mahrem mekanları olduğu söylenebilir. İçinden akılıp geçilen başka mekanlara ulaşmaya aracılık eden ve böylece bir çok mekanla doğrudan ilişki içindeki geçiş mekanları olan açık ve yarı açık mekanlar ise kapalı mekanlara oranla daha az mahrem mekanlardır.

KAYNAKÇA

- Alioğlu, Füsün, (2000). *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Altman, Irwin, (1975). *The Environment and Social Behaviour Privacy, Personal Space, Territory, Crowding*. Monterey, CA: Cole Publishing Company.
- Aras, Rahmi, Yıldırım, Kemal ve Utar Mustafa, (2003). "Sosyo Kültürel Değişimin Geleneksel Urfa Evlerinde Mekan Organizasyonuna Etkisi", *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 16 (4), 779-787.
- Aydın, Saba Esin, (2009). "Analytic Approach to Mardin Vernacular Architecture In The Context Of Sustainable Design". *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Ankara: Çankaya Üniversitesi.
- Bekleyen, Ayhan ve Dalkılıç, Neslihan, (2011). "The Influence of Climate and Privacy on Indigenous Courtyard Houses in Diyarbakır", *Turkey, Scientific Research and Essays*, 6 (4), 908-922.
- Çakın, Şahap, (1998). *Mimari Tasarım, İnsan, Toplum ve Çevre İlişkileri*. İstanbul: Özel Matbaası.
- Çelik, Keziban, (2016). "Restoration of a Traditional Residential Building In Şanlıurfa". *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. İzmir: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü.
- Çil, Ela, (2006). "Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması", *Megaron*, 1, 4, 218- 233.
- Dalkılıç, Neslihan ve Aksulu, Işık, (2004). "Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.*, 19, 3, 313-326.
- Dalkılıç, Neslihan ve Bekleyen, Ayhan, (2011). *Geçmişin Günümüze Yansıyan Fiziksel İzleri: Geleneksel Diyarbakır Evleri. İçinde Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*, (Ed.) İrfan Yıldız, Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür ve Sanat Yayınları 3, 417-462.
- Eldem, Sedat Hakkı, (1984). *Türk Evi Osmanlı Dönemi*. İstanbul: TAÇ Vakfı.

- Erdoğan, Elmas, (1996). "Anadolu Avlularının Özellik ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma". Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gür, Şengül Öymen, (1996). *Mekan Örgütlenmesi*. Trabzon: Gür Yayıncılık.
- Güvenç, Ömer Faruk, (2014). "XIX. Yüzyıl Mardin Barınma Kültürü 1837-1866". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Güzel, Abdulkadir, (2013). "Coğrafi Özellikleri Bakımından Anadolu Şehirlerindeki Geleneksel Konutlar: Şanlıurfa Örneği", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8, 12, 569-590.
- Halifeoğlu, F. Meral ve Dalkılıç, Neslihan, (2006). "Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri", *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 11, 1, 93-111.
- Hall, Edward T., (1966). *The Hidden Dimension*. New York: Doubleday.
- Karagülle, Can, (2009). "Yerel Verilerin Konut Tasarım Sürecinde Değerlendirilmesi: Mardin Örneği". Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kazmaoğlu, Mine ve Tanyeli, Uğur, (1979). "Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar", *Yapı*, 33, 29-41.
- Kırcı, Nazan, (2010). "Müzelerde Sentaktik ve Biçimsel Analiz Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.* 25, 2, 189-199.
- Kızıl, Fehmi, (1978). *Toplumsal Geleneklerin Konut İç Mekan Tasarımlarına Etkisi Ve Toplumsal Geleneklerimizi Daha İyi Karşılacak Konut İç Fiziksel Çevre Koşullarının Belirlenmesi*. İstanbul: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayın No 81.
- Kuban, Doğan, (1982). "Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Gözlemler". İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Deneme, Eleştiri, Anı Dizisi 1.
- Leino-Kilpi, H., Valimaki, M., Dassen, T., Gasull, M., Lemonidou, C., Scott, A., Arndt, M., (2001). "Privacy: a Review of the Literature", *International Journal of Nursing Studies*, 38, 663-671.
- Newell, P. Brierley, (1995). "Perspectives on Privacy", *Journal of Environmental Psychology*, 15, 87-104.
- Özyılmaz, Havva, (2007). "Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisinde Morfolojik Analiz: Geleneksel Konutların Güncel Kullanımda Değerlendirilmesi". Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Pamir, A. Haluk, (1979). "Mahremiyet Kavramı ile Kişisel ve Toplumsal Düzen İlişkileri". İçinde MS. Pultar (Der.), Çevre, Yapı ve Tasarım, Ankara: Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, ODTÜ Yayını, 89-105.
- Rapoport, Amos, (1977). *Human Aspects of Urban Form: Towards A Man-Environment Approach to Urban Form and Design*. Oxford: Pergamon Press.
- Schuster, Eleanor. A. (1976). "Privacy, the Patient and Hospitalization". *Social Science & Medicine* (1967), 10(5), 245-248.
- Subaşı Direk, Yaşar, (2006). "Sosyo-Kültürel Etkinin Konut Oluşumuna Etkisi: Diyarbakır Örneği". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 16, 105-113.
- Turgut, Hülya, (1990). "Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem". Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ünlü, Alper, (1998). *Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Yüksel, Mehmet, (2003). "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58, 1, 181-213.
- Zorlu, Tülay ve Keskin, Kader, (2017) "Kültür- Konut Etkileşiminde Mahremiyet Olgusu: Geleneksel Urfa- Akçaabat/Ortamahalle Evleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Online Journal of Art and Design*, 5, 2, 72-89.